

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

GIULIETTO CHIESA

PUTINOFOBIA

RUSIA CONTEMPORANĂ ȘI ANGOASELE OCCIDENTULUI

Traducere din limba italiană de Geanina Tivdă

Cuvânt-înainte de Vasile Ernu

Prefață de Roberto Quaglia

CORINT
ISTORIE

Cuprins

Cuvânt-înainte	
„Sindromul Putin” sau Putin pe înțelesul copiilor	5
Prefață	11
Capitolul 1 – <i>Precum un chelălăit de câine</i>	21
Capitolul 2 – <i>Boala letală a Occidentului</i>	38
Capitolul 3 – <i>Occident versus restul lumii</i>	46
Capitolul 4 – <i>Găsirea dușmanului</i>	53
Capitolul 5 – <i>Rusofobia ca răsturnare a istoriei</i>	69
Capitolul 6 – <i>Rusofobia ca armă modernă</i>	90
Capitolul 7 – <i>Rusofobia ca autoamăgire</i>	105
Capitolul 8 – <i>Putin, ținta</i>	125
Capitolul 9 – <i>Rusofobia rușilor</i>	141
Capitolul 10 – <i>Ce este de făcut?</i>	155
Capitolul 11 – <i>Jucătorul de șah</i>	164

Capitolul 1

Precum un chelălăit de câine

Rusofobia este o constantă a ultimelor cinci secole. La prima vedere, nu ar părea necesar să mai scriem o carte despre acest subiect. Literatura mondială (occidentală) este plină de rusofobie. Și oricât de paradoxal ar putea apărea, la fel este și literatura rusă. Și nu numai literatura. Ce să mai spunem despre cinematografie? Hollywoodul este impregnat de ea, de când există, în cantități industriale.

Dar aici apar numeroase întrebări foarte interesante, unele având caracter istoric, altele care țin strict de actualitate, de evenimentele fierbinți ale momentului. Trăim ce-i drept în vremuri foarte interesante. În realitate, toate „vremurile” sunt foarte interesante pentru cine le trăiește din interior. Dar aceasta este o perioadă specială, dintre acelea care marchează un punct de cotitură: când ne dăm seama, brusc, că se întâmplă ceva important, nou. Epocal, chiar.

În cele zece secole care au urmat căderii Imperului Roman, în Europa este puțin probabil să fi fost percepute mari rupturi sau discontinuități. Însă ultimele trei secole au dus la înregistrarea unor tulburări puternice. Probabil Cristofor Columb nu a fost în stare să evalueze amploarea schimbării cruciale pe

care a declanșat-o. Evoluția accelerată inițiată de Galileo Galilei nu a fost sesizată de cardinalul Bellarmino¹, dar Galileo știa ce cutremure avea să producă a sa „*sensata experientia et certa demonstratione*”. Într-adevăr, de atunci omenirea a fost zguduită în repetate rânduri de schimbări majore în lanț.

Totuși, ceea ce se întâmplă în acest moment – mie cel care scriu și vouă, cei care citiți – este ceva cu totul nou. Dacă ar trebui să caut o analogie care să se apropie de aceste vremuri ale noastre aș spune că, dacă dinozaurii ar fi avut aceleași instrumente conceptuale ca ale noastre, ar fi perceput cu solzii aceleași senzații îngrijorătoare pe care le simțim noi astăzi. Știm însă că nu aveau la dispoziție aceste instrumente, deci au fost exterminați fără să-și dea seama.

Dar cred că nici noi nu ne aflăm într-o situație mult mai bună. Căci nici noi nu dispunem de „instrumente conceptuale” adecvate, care să prevadă sau să înfrunte ce este pe cale să se întâmple, deși semnele se văd deja la orizont.

Cam așa s-a întâmplat cu locuitorii de pe Insula Paștelui care au tăiat ultimul palmier de pe acea insulă pierdută în imensul Ocean Pacific. Oare își dădeau seama ce făceau? Probabil că nu. Și noi ar trebui să ne întrebăm: „Ce suntem pe cale să facem?” Dar nu o facem.

Și totuși, simțim ceva pe sub piele, ca un fior. Iar în acest caz, e mai mult decât un fior trecător: este senzația că se pregătesc evenimente radicale, cruciale, dintre cele care pot lăsa urme de-a lungul a numeroase generații. Poate chiar „pentru totdeauna”, dincolo de timp.

Semnele prevestitoare sunt multe. Și există indivizi care – asemenea câinilor care simt apropiindu-se cutremurele

¹ Roberto Bellarmino (1542–1621) a fost membru al ordinului iezuit, cardinal, doctor al Bisericii, considerat cel mai mare teolog al vremii și supranumit „nemicitorul ereticilor“ (n. red.).

Respect pentru oameni și cărți

din cine știe ce străfunduri ale Pământului, prin intermediul unor misterioase frecvențe de sunete și vibrații – simt cum se apropie ceva și încercă să înțeleagă despre ce este vorba, de unde vine, ce schimbări majore va provoca. Foarte probabil, nu va fi ceva liniștit, altfel nu ar produce semnale atât de neobișnuite.

Câinii chelălăie când simt că se apropie cutremurul. Se tem. Nu este o bucurie: este teamă. Și noi, în felul nostru, „chelălăim”. Diferența constă poate în faptul că aproape toți câinii simt că se apropie cutremurul în timp ce aproape toți oamenii nu simt nimic. De aceea, în general, cei care percep schimbarea mai mult sau mai puțin iminentă – și „chelălăie” în felul lor – sunt priviți de aproape toți ceilalți cu dezgust, milă sau chiar ură.

Casandrele¹ nu s-au bucurat niciodată de mare popularitate și poate că explicația provine din specificul caracterului uman.

Suntem *conservatori*. Un principiu conservator se regăsește în fiecare organism complex. Nu este singurul principiu care ne caracterizează, dar este foarte puternic. Dacă nu ar exista, organismul complex – vorbesc despre organisme vii – nu ar putea să se conserve. Noi, ființele umane, suntem foarte complexe, prin urmare și foarte conservatoare. Astfel se poate întâmpla, ba chiar se întâmplă aproape mereu, că nu prea acordăm credit acelor senzații, gânduri sau idei care pot tulbura această continuitate. În așa măsură încât, adesea, chiar

¹ Cassandra (în mitologia greacă) a fost fiica lui Priam, regele Troiei, și a Hecubei. Apolo a înzestrat-o cu darul profeției, osândind-o, în același timp, ca spusele sale să nu fie crezute. A prevestit în zadar prăbușirea Troiei, a fost luată sclavă de Agamemnon și omorâtă. Conceptul numit „sindromul Cassandra” este folosit pentru a caracteriza persoane care cred că pot prezice viitorul, dar nu sunt capabile să facă ceva pentru a-l evita (n. red.).

nu vedem aceste „intruziuni ale noutății” chiar dacă ele sunt evidente.

Închid această paranteză lungă și revin la întrebarea inițială: de ce ar trebui să ne ocupăm astăzi de rusofobie, dat fiind că nu este deloc ceva nou?

Din două motive.

Primul: deoarece „rusofobia 2.0”, valul actual, este (și) un fel de chelălăit profund, un semnal. Nu este doar versiunea modernă a ceea ce a existat mereu. Așadar va fi util să încercăm să înțelegem ce ne transmite, ce mesaj aduce cu sine. Nouă, occidentalilor, desigur. Dar și rușilor, care parțial – dar numai parțial, cum vom vedea – sunt și ei occidentali.

Al doilea: rusofobia actuală, contemporană, este ca o lentilă care mărește. Dacă este folosită corect, ne va permite nouă, occidentalilor, să înțelegem mai bine ce este pe cale să i se întâmple civilizației noastre. Și civilizației umane în general.

Rusia nu a fost niciodată Occident, chiar dacă rușii – sau poate ar fi mai bine să spunem o parte a lor, o mare parte a intelectualității ruse – au fost parte din Occident, au dorit cu tărie să fie parte din Occident, s-au simțit parte din Occident, au suferit pentru nu că sunt parte din Occident.

Toate aceste componente psihologice, sociologice, culturale și istorice sunt parțial adevărate și parțial false, adică sunt reale într-o anumită măsură, dar într-una la fel de mare sunt rezultatul dorinței sau al neîmplinirii unei dorințe.

Îmi vine în minte extraordinara reprezentare a graficului unei vieți omenești propus de Marguerite Yourcenar în carnețelele de note pentru *Memoriile lui Hadrian*, care „nu se compune dintr-o orizontală și două perpendiculare, ci mai

Respect pentru oameni și cărți

degrabă din trei linii sinuoase, întinse la infinit, mereu apropiindu-se neîncetat divergente: ceea ce un om a crezut că este, ce a vrut să fie și ce a fost.”¹

Prin urmare, rușii, ca popor, au suferit și suferă din cauză că înaintea de-a lungul acestor trei linii sinuoase, adesea fără să știe pe care s-au aflat sau se află cu adevărat. Sunt divizați în mod schizofrenic ca o colectivitate care se află la jumătate de drum și care uneori cade pe o parte și alteori pe partea cealaltă a drumului, ca apoi să se căiască și să revină pe partea opusă. Această sfâșiere se manifestă și la nivel individual, dând naștere unor răspunsuri neașteptate, contradictorii, aparent inexplicabile.

„Rusia nu poate fi înțeleasă cu mintea”. Acest vers al poetului rus Fiodor Tiutcev² reflectă o realitate atât de profundă, încât a devenit monedă curentă în conversația de zi cu zi, nu doar în discursul jurnalistic și literar al rușilor. Și este impresionant faptul că rușii îl folosesc constant, în timp ce occidentalii, în general, nu-l înțeleg.

Un fenomen analog, într-un anume sens identic și opus, a caracterizat Occidentul și a sa inteligență: au considerat Rusia nu doar străină, ci – sau mai ales – ostilă Occidentului, adesea respingând-o în bloc fără să înțeleagă cât din Rusia era și este „Occident”. „Rușii sunt asiatici, huni, demoni”

¹ Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*, traducere din limba franceză de Mihai Gramatopol, Editura Humanitas, București, 2001 (n. red.).

² Fiodor Ivanovici Tiutcev (1803-1873) – renumit poet și diplomat rus. Primele sale poezii sunt create în tradițiile politice ale veacului al XVIII-lea. În anii 1830 în lucrările sale se observă influența romantismului european (îndeosebi german). În anii 1840 scrie câteva articole politice la baza cărora stă relația Rusiei cu civilizația occidentală. În anii 1860-1870 în poeziile poetului prevalează dispoziții politice (n. red.).

Fără să vrea, Fiodor Dostoievski a contribuit mult la această reprezentare. Cernîșevski¹ nu iubea rușii și sunt mulți ruși care nu iubesc nici rușii, nici Rusia: fenomen unic și el în felul său, care ar trebui studiat și analizat. Această chestiune ar trebui cercetată cu atenție deosebită, căci comportă nuanțe și culori inedite pentru Occident.

Adevărul este că, dacă această chestiune ar privi un popor periferic, puțin numeros sau sărac, și oricum neinteresant din punct de vedere geopolitic, s-ar rezolva fiind tratată ca un aspect etnologic și cultural particular. Un subiect pentru specialiști. Însă în cazul Rusiei și al rușilor, această ambivalență/polivalență interioară și exterioară se referă la un protagonist al evenimentelor mondiale. Că vor sau nu rușii (și nu există nicio îndoială că vor), că vrea sau nu restul lumii, ceea ce vedem cu toții este că destinul dificil și special al Rusiei îi va influența toți vecinii și chiar pe cei care nu sunt vecinii săi din punct de vedere geografic.

În realitate, dacă ne lărgim și mai mult orizontul privirii, vedem că această atitudine a Occidentului nu s-a mărginit niciodată doar la Rusia, ci s-a aplicat fără distincție la tot restul lumii. Un fel de amestec de superioritate și dispreț, de teamă de necunoscut, de cel diferit. Sau indiferența supremă a celui puternic care decide să ignore zonele, fie ele geografice sau culturale, asupra cărora nu se întinde stăpânirea lui. Ceva comparabil cu eticheta *hic sunt leones*² prin care Imperiul Roman lichida

¹ Nikolai Cernîșevski (1828-1889) a fost socialist utopic, filozof materialist, scriitor, jurnalist și critic literar rus. Concepțiile sale au avut o influență covârșitoare asupra lui Lenin și a celorlați socialiști ruși (n. red.).

² Expresie latină care se traduce prin „aici sunt lei”; era trecută pe hărți în zonele necunoscute încă exploratorilor. Era semnalat astfel un loc care putea fi periculos, deci trebuia evitat sau tratat cu precauție (n. red.).

Respect pentru oameni și cărți

regiunile din Africa pe care nu reușise să le cucerească încă sau în care nu avusese timp și dorință să pătrundă. Dar numai în așteptarea momentului – care cu siguranță avea să sosească mai devreme sau mai târziu – în care ar fi putut și dorit să o facă. Nu a existat vreodată un imperiu care să fi avut ambiții mici.

În acest sens, rusofobia Occidentului este un subansamblu al unui ansamblu de fobii mult mai vast (care include și rasișmul în accepțiunea sa cea mai brutală), pe care va fi oportun să-l abordăm.

Dar mai rămâne totuși să ne întrebăm de ce oare tocmai acest subansamblu a fost atât de important în toate epocile și în prezent a devenit o armă atât de puternică încât este comparabilă, sub multe aspecte, cu un veritabil instrument de distrugere, periculos atât pentru cine-i este țintă cât și pentru cine-l manevrează.

Răspunsul meu este simplu: deoarece Rusia, din numeroase motive istorice pe care le vom examina, a fost mereu obstacolul cel mai dur în calea dominației Occidentului.

În Occident nu există o „indofobie” sau o „afrofobie”, cu atât mai puțin o „eurofobie”. Nu există nici măcar o „sinofobie”. Dar această chestiune are legătură cu ce va urma, cu faza următoare, cea care va avea urmări asupra noastră, a tuturor. Mai trebuie să treacă ceva timp până când „sinofobia” să devină dominantă în Occident, deși, după câte se pare, viitorul apropiat îi rezervă Chinei tocmai această perspectivă.

În realitate, China nu s-a prezentat niciodată, în ultimele patru sau cinci secole, ca sistem sau civilizație alternativă. Pur și simplu deoarece se afla acolo „unde sunt lei”. Apoi însă, ținuturile cu lei au fost măturate de globalizarea americană, și acum începem să vedem că spre deosebire de ce credeam,